

УДК 33.021:005.52

Єлець О.П., к.е.н., доцент,
доцент кафедри економіки підприємства
Петриковська А.Д.
магістр кафедри економіки підприємства
Запорізька державна інженерна академія
petrikovskaya_nastya_91@mail.ru

СУТНІСТЬ ЕКОНОМІЧНОЇ ДІАГНОСТИКИ ПІДПРИЄМСТВА

Єлець О.П., Петриковська А.Д. Сутність економічної діагностики підприємства. У статті розглянуто теоретичні підходи щодо визначення сутності поняття "економічна діагностика", визначено мету і завдання економічної діагностики.

Елец О.П., Петриковская А.Д. Сущность экономической диагностики предприятия. В статье рассмотрены теоретические подходы к определению сущности понятия "экономическая диагностика", определены цели и задачи экономической диагностики.

Yelets O.P., Petrikovskaya A.D. The essence of economic diagnostics company. In the article the theoretical approaches to definition of the essence of concept "economic diagnosis" are considered, the goals and objectives of economic diagnostics are described.

Вступ. Закони ринкової економіки вимагають ефективного використання всіх видів ресурсів у процесі господарської діяльності, виживання в умовах конкуренції, врахування інтересів споживачів при виробництві продукції. Для уникнення неплатоспроможності підприємство має постійно стежити за ситуацією на ринку та забезпечувати високу конкурентоздатність підприємства, що може бути забезпечено використанням методів економічної діагностики. Економічна діагностика спрямована на оцінку стану економічних об'єктів в умовах неповної інформації, дозволяє виявити проблеми розвитку підприємства, потім на їх підставі вибрати показники, які найбільш повно описують ситуацію, розглянути їх взаємний вплив, встановити "вузькі місця", зафіксувати резерви, визначити перспективні шляхи їх вирішення та розробити заходи з усунення несприятливих ситуацій. В сучасних умовах господарювання саме економічна діагностика слугує основним інструментом прийняття управлінських рішень на підприємстві, спрямованих на досягнення його стратегічних і тактичних цілей.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Вагомий внесок у розробку теоретичних і прикладних проблем економічної діагностики зробили російські та українські вчені, такі як: Ф. Аунапу, М.І. Баканов, М.І.Бланк, В. Бочаров, А. Вартанов, Н. Євдокімов та В. Кірієнко,

Г.Кірейцев, М. Кизим, В. Забродський, А. Ковальов, В. Пастухова, А. Шеремет.

Після вивчення наукових робіт цих вчених з питань застосування економічної діагностики в роботі підприємств встановлено, що, незважаючи на тривалу еволюцію економічної діагностики як науки, все більшого її визнання сучасною теорією та практикою, на нинішньому етапі ще не склалося єдиного погляду на розуміння сутності економічної діагностики.

Це питання все ще залишається відкритим і актуальним, і саме тому потребує більш детального та комплексного дослідження.

Метою статті є аналіз підходів до визначення понять «діагностика» та «економічна діагностика».

Виклад основної частини. На етапі переходу від старої системи управління підприємством до нової загострюються протиріччя через: неефективність, невизначеність та конфліктність в управлінських процесах економічних систем; складні умови функціонування та розвитку; невисоку престижність виробничої діяльності; недосконалість оподаткування; застарілі основні засоби. Ці об'єктивні причини обумовлюють необхідність розробки адекватних і дієвих інструментів прийняття рішень на всіх рівнях управління фінансово-господарською діяльністю підприємства.

Діагностика передбачає визначення суті та особливостей проблеми на основі всеохоплюючого аналізу, застосовуючи певний набір принципів та методів його проведення.

Термін „діагностика" (від грецьк. Diagnostikos - спроможний розпізнавати) дослівно перекладається з давньогрецької як розпізнавання стану об'єкта за другорядними ознаками.

В. Раппопорт відзначає: «Діагностика – управлінська робота з виявлення проблем і вузьких місць системи управління підприємством».

На думку Е.М. Короткова, діагностика – визначення стану об'єкта, предмета, явища чи процесу управління за допомогою реалізації комплексу дослідницьких процедур, виявлення в них слабких ланок та «вузьких місць». [1, С.146].

Ф. Аунапу помічає: «Діагностика – метод аналізу стану виробничої системи для виявлення й усунення в ній диспропорцій, що сприяють появі «вузьких місць», тобто «хвороб» виробничого організму» [2].

Зокрема, М. Глазов розуміє під діагностикою визначення дисфункцій і труднощів, що деформують функціонування господарського об'єкта; установлення їх причин, їх аналіз. При цьому фінансову діагностику автор розглядає як новий напрямок економічного аналізу. Дана позиція дозволяє детально досліджувати діяльність суб'єктів господарювання. Але при такому підході недостатньо уваги приділяється дослідженню економічного стану підприємства.

Більш широкий та фундаментальний підхід висвітлений у роботах А.Вартанова, І. Сокиринської та З. Соколовської. На думку цих вчених економічній діагностиці підпорядкована фінансова діагностика, що розглядається з позицій системного підходу. Це дозволяє не тільки всебічно

оцінювати стан об'єкта в умовах неповної інформації, але і виявляти проблеми його функціонування, а також окреслювати шляхи їх вирішення, враховуючи коливання параметрів системи.

Крім того, з позицій даного підходу існує можливість вивчати режими функціонування системи в цілому. До того ж, А. Вартанов вказує на суттєві відмінності діагностики від аналізу, які не враховуються багатьма авторами: „на відміну від економічного аналізу, який спрямовано на вивчення динаміки економічних показників, діагностика дозволяє ще й виявляти структуру зв'язків між цими показниками, щільність та динаміку цих зв'язків. Тому, як зазначає автор, поряд з аналізом та вивченням впливу окремих факторів доцільно використовувати діагностику.

Даний підхід є більш перспективним з точки зору виявлення суті, функцій і методів діагностики, крім того, набагато більшою мірою відповідає визначенню діагностики.

Вивчення спеціальної літератури з питання застосування діагностики в галузі економіки показало, що єдиної точки зору на розуміння її сутності немає.

На думку академіка О.І. Муравйова, який провів перші загальні дослідження в області економічної діагностики в Росії у 80-і рр. XX ст., під економічною діагностикою підприємства необхідно розуміти «...спосіб встановлення характеру порушень нормального ходу господарського процесу на основі типових ознак, властивих тільки даному порушенню». Вчений вважає, що «економічна діагностика повинна служити цілям експрес-аналізу, тобто аналізу швидкого та відносно дешевого. Можливо, що більш точним є визначення економічної діагностики як одного із прийомів аналізу, який дозволяє зробити висновок про будь-яку сторону діяльності об'єкта, не проводячи безпосередніх спостережень (вимірів) у цій сфері, а лише складаючи динаміку відповідних показників».

Отже, економічна діагностика, на погляд О.І. Муравйова, представляє собою новий напрямок економічного аналізу, у зв'язку з чим вчений ще у 1989 році відзначив: «Один із засобів уникнення підвищення трудомісткості аналізу полягає в розвитку економічної діагностики - напрямку аналізу господарської діяльності, що дозволяє виявити та локалізувати порушення ходу відтворювального процесу на основі мінімальної кількості показників, взятих у динаміці». Тобто економічна діагностика за О.І. Муравйовим розглядається з погляду системи дій, необхідних для постановки діагнозу і виявлення якісних характеристик порушень у діяльності підприємства [3].

Класичним визначенням економічної діагностики є визначення сформульоване О.С. Вартановим, який розглядає економічну діагностику як складову частину комплексного економічного аналізу і вважає, що «економічна діагностика спрямована насамперед на оцінку стану економічних об'єктів в умовах неповної інформації з метою виявлення проблем розвитку і перспективних шляхів їх вирішення, а також на вивчення режимів функціонування самих систем» [3].

Глазов М.М. визначає економічну діагностику як «вчення про методи

та принципи розпізнавання дисфункцій і постановку діагнозу.або.процес постановки діагнозу об'єкту, що аналізується, з метою підвищення ефективності його функціонування, підвищення його життєздатності в умовах вільної конкуренції, вільного, нерегульованого ринку».

Мескон М., Альберт М., Хедоурі Ф. розглядають економічну діагностику як початковий етап прийняття управлінських рішень і вважають, що «перший крок на шляху вирішення проблеми – визначення або діагноз, повний і правильний», а зміст економічної діагностики – «складають виявлення, розпізнавання або прогноз відхилень від нормального або запланованого ходу господарських процесів, визначення пов'язаних з цим причин і можливих наслідків» [4, С.202].

Верба В.А. та Решетняк Т.І. розширюють межі економічної діагностики й акцентують увагу на взаємозв'язку проблем підприємства, визначаючи діагностику як процес детального і поглибленого аналізу проблем, виявлення факторів, що впливають на них, підготовки всієї необхідної інформації для ухвалення рішення, а також виявлення головних аспектів взаємозв'язку між проблемами, загальними цілями і результатами діяльності підприємства

Отже маючи висновки про стан підприємства недостатньо лише визначити проблему, потрібно ще й розробити рекомендації, які допоможуть запобігти виникненню цієї проблеми у майбутньому. Тобто, на наш погляд, більш повно охарактеризувати сутність економічної діагностики можна як: «виявлення структури економічних показників, їх динаміку та зв'язок, визначення відхилення від нормального ходу господарських процесів у минулому та його причини, що дасть змогу підвищити ефективність управління підприємством у майбутньому».

Проблемами економічної діагностики вітчизняні вчені досить активно почали займатися в 1970-і роки. Час від 70-х років і до сьогодні можна умовно поділити на 3 періоди (таблиця 1) [5].

Таблиця 1 – Основні етапи розвитку теоретичних та практичних положень діагностики в Україні

Стадії розвитку, рр.	Економічна діагностика
I стадія: 1970–1991	Динамічний розвиток технічної, інноваційної діагностики.
II стадія: 1992–2000	Розвиток економічної діагностики 1. Виділення окремих видів економічної діагностики: проблемної, регіональної. 2. Розгляд економічної діагностики в більшості наукових робіт як елемента функції управління
III стадія: 2000 р. до теперішнього часу	Інтенсивний розвиток економічної діагностики. Активне виділення окремих видів і різновидів економічної діагностики: функціональної, системної, інформаційної, діагностики зовнішнього середовища і т.д.

У межах управління економічна діагностика, як одна з його функцій набула практичної кількісної та якісної оцінки в роботах закордонних і вітчизняних вчених, таких як: В. Забродський, А. Градов, Е. Мінаєв, В. Панагушин, В. Герасимчук, І. Бланк, Н. Данилочкіна.

Здійснювати економічну діагностику можуть як безпосередньо зацікавлені в діяльності підприємства користувачі інформації (власники підприємства, позичальники, постачальники, покупці, податкові органи, персонал підприємств, керівництво), так і користувачі фінансової звітності, які повинні за договором захищати інтереси першої групи користувачів (аудиторські фірми, консультанти, біржі, юристи, преса, асоціації, профспілки). У повному обсязі економічною інформацією може скористатися тільки керівництво підприємства, всі інші суб'єкти можуть користуватися тільки публічною (неповною) інформацією.

До основних цілей економічної діагностики господарської діяльності підприємства відносять:

- об'єктивне оцінювання результатів комерційної діяльності;
- комплексне виявлення невикористаних резервів, мобілізація їх для підвищення економічної ефективності виробництва в майбутніх планових періодах, а також виявлення недоліків у роботі, досягнення повної відповідності матеріального й морального стимулювання за результатами роботи й її якості ;
- постійний контроль раціональності функціонування господарських систем, контроль за виконанням планів бюджетів, контроль за процесами виробництва й реалізації продукції, а також своєчасне виявлення й використання поточних внутрішньовиробничих резервів з метою забезпечення виконання й перевиконання плану;
- прогнозування господарської діяльності, наукове обґрунтування перспективних планів, оцінка очікуваного виконання плану.

Основні завдання, які вирішуються при проведенні економічної діагностики господарського стану підприємства:

- перевірка якості й обґрунтованості планів, бюджетних нормативів (у процесі їхньої розробки);
- об'єктивне й всебічне дослідження виконання встановлених планів і бюджетів та дотримання нормативів за кількістю, структурою і якісною випущеної продукції, виконаних робіт і послуг (за даними обліку й звітності);
- комплексне оцінювання господарської діяльності;
- аналіз організаційно-технічного рівня виробництва й якості продукції;
- аналіз залежності «витрати - обсяг виробництва - прибуток»;
- оцінювання ефективності функціонування виробничих підрозділів;
- обґрунтування рішень з встановлення внутрішніх цін на товари та послуги;
- аналіз праці й заробітної плати;
- аналіз ефективності використання матеріальних ресурсів;
- аналіз ефективності використання основних фондів роботи устаткування;

- аналіз собівартості продукції;
- аналіз прибутку й рентабельності;
- аналіз фінансового стану;
- виявлення та вимір внутрішніх резервів (на всіх рівнях виробничого процесу);
- випробування оптимальності управлінських рішень (на всіх рівнях ієрархічної градації).

Однак це далеко неповний перелік завдань, які вимірюють при проведенні економічної діагностики підприємства. Він може бути доповнений залежно від цілей дослідження.

Результати діагностики й запропоновані за ними рекомендації повинні допомагати керівництву в практичній розробці гнучкої стратегії розвитку підприємства, спрямованої на підвищення його адаптаційної здатності і стійкості щодо мінливих впливів зовнішнього середовища.

Економічна діагностика є основою для розробки як стратегії перетворень у розглянутих сферах діяльності, так і переліку конкретних заходів для досягнення запланованих результатів. При здійсненні економічної діагностики діяльності підприємства необхідно провести діагностику конкурентних позицій галузі, у якій функціонує дане підприємство, діагностику його потенціалу, оцінку вартості підприємства як цілісного майнового комплексу, управлінську та фінансову діагностику, діагностику економічної безпеки й економічної культури.

Така послідовність робіт дасть змогу оцінити діяльність підприємства, дати точну та достовірну узагальнену оцінку його стану, а також можливість прийняття ефективних рішень щодо подальшого його функціонування. Саме тому базова економічна діагностика, на основі якої повинен бути розроблений портфель стратегій подальшого розвитку підприємства, формує його економічну безпеку, підвищує конкурентоспроможність й адаптивність, робить більш гнучкою виробничу систему, формує умови для підвищення його результативності й ефективності.

Економічна діагностика повинна застосовуватися в процесі управління підприємством безперервно, адже вона дозволяє виявляти нові тенденції в роботі суб'єкта господарювання, які потребують внесення змін в оперативне управління його фінансовою та господарською діяльністю.

Висновки. Отже, особливого значення в сучасних умовах господарювання набуває своєчасна й об'єктивна оцінка економічного стану підприємств різноманітних форм власності. Сьогодні для кожного власника основною метою роботи є визначення потенційних можливостей збільшення прибутку свого підприємства, а їх можна виявити завдяки застосуванню такого управлінського інструменту як економічна діагностика стану підприємства.

Список літератури:

1. Антикризисное управление: Учебник / Под ред. Э.М. Короткова. - М.: ИНФРА-М, 2003. - 432 с.

2. А.С. Галстян, К.Ю. Жижномирська «Економічна діагностика як інструмент фінансового аналізу підприємства» // Науково технічні конференції «Актуальні фінансово – економічні проблеми сучасного розвитку України» // [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://conference.nuos.edu.ua>

3. Сагалакова Н.О. «Еволюція сутності поняття «діагностика» в економіці» // Економіка: проблеми теорії та практики: зб. наук. пр. – Вип. 265//. – Т. 1. - Дніпропетровськ: ДНУ, 2010. - С. 175-184. [Електронний ресурс] Режим доступу: [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://library.if.ua/>

4. Мескон М. Х. Основы менеджмента: пер. с англ. – М.: Дело, 1992. – 702 с.

5. Ніколенко Т.А. Сутність та еволюція поняття «економічна діагностика» [Електронний ресурс] Режим доступу: <http://www.rusnauka.com>

Ключові слова: діагностика, розвиток, економічна діагностика, економічний аналіз, управління, динаміка показників

Ключевые слова: диагностика, развитие, экономическая диагностика, экономический анализ, управление, динамика показателей

Key words: Diagnostics, development, economic diagnostics, economic analysis, managment, dynamics of indicators.

Надійшла до редакції 15.10.2012р.